

Vida Andrea

Köszöntő Fejős Zoltán 70. születésnapjára

Fejős Zoltán etnográfus, antropológus, muzeológus, 1979-től a Néprajzi Múzeum munkatársa, majd 1997–2013 között főigazgatója, az Országos Széchényi Könyvtár Magyarságkutató Csoportjának és több tudományos intézetnek munkatársa, igazgatója volt az évek során. Szakmai folyóiratok szerkesztője, főszerkesztője, számtalan, magas színvonalú könyv, könyvfejezet és cikk szerzője. Megtisztelő számunkra, hogy a Vasváry Collection Newsletter állandó szerzői között is számon tarthatjuk. Gyakran felbukkant a neve *Köszönetnyilvánítás* rovatunkban is, értékes, önzetlen adományaival rendszeresen gyarapította gyűjteményünket.

Kedves Zoltán!

Engedje meg, hogy 70. születésnapja alkalmából rendhagyó módon köszöntsük: virágcsokor helyett a Newsletterben megjelent cikkei teljes körű felsorolásával és ezek rövid ismertetésével.

Fejős Zoltán megjelent cikkei a Vasváry Collection Newsletterben

[„A női divat kreálójá”, Mme Elize – 2024/1. \(71.\)](#)

A grafikus, festő, Gellért Imre 1923-ban kiadott *Amerikai magyar karrieres albuma* című portrégyűjteménye különleges forrása a világháborút követő évek amerikai magyar világának. Az Iparművészeti Főiskolán végzett, 1921-ben Amerikába érkezett művész 250 sikeres magyar arcképével pillanatképet adott Magyar Amerika sokféle karakteréről, régi, akár már évtizedek óta az Újvilágban tevékenykedő személyiségekről épp úgy, mint a háború utáni újakról. Az album feltűnő vonása, hogy nem kizárólag férfiakat mutat be, kik az üzleti életben, a közélet színpadán váltak ismertté, vagy a sajtóban hallatták szavukat, hanem nőket is. Nem is csupán a hagyományosan rájuk osztott szerep, a jótékonykodás köréből merítette női „karrierjeit”, így lapjain olyanok is szerepelnek, akikről alig szólnak egyéb források. Esetenként épp az ő összeállítása nyomán folytatott kutatás segíti elő, hogy új ismeretekre tegyünk szert. Ezt

példázza Galambos Elize teljességgel ismeretlen, ám különleges karrierje, amely nem pusztán „amerikai magyar érdekesség”, kuriózum, hanem egy társadalomtörténeti jelentőségű példa.

[A New York-i szőrmekirály, Ruszits János és néhány kortársa. Szemelvények egy foglalkozási ág migrációs múltjából – 2023/2. \(70.\)](#)

A 19. század utolsó harmadában megindult nagy amerikai kivándorlás idején már éltek magyar iparosok, kereskedők, gazdálkodók a kontinensnyi ország számos vidékén. Egy részük az 1848–49-es forradalom és szabadságharc menekülteiből került ki, mások – s egyre többen – munkát, kalandot keresve vetődtek a tengeren túlra. Többükről olykor a korabeli hazai újságok is hírt adtak.

[A filmszkeccs és a két könyv : Lehet-e újat mondani Kabos Gyula amerikai éveiről? – 2022/2. \(68.\)](#)

A rövid válasz (spoiler?): – Lehet! Családi levelezés, korábban nem publikált Kabos-folyóiratcikk és a művész más írásai, amerikai színházi és filmbemutatókról szóló tudósítások, az első, Amerikában forgatott, magyar tárgyú, magyarul beszélő film, Kabos Gyula főszereplésével és Kabos írói tevékenysége Amerikában – az áttekintés „közelebb visz ahhoz, hogy egy sorsot, egy korszakot jobban megértsünk, s a művész(e)migráció általánosabb jellegzetességeit és bonyodalmait is mérlegeljük.” – ahogyan Fejős Zoltán a cikk végén utal rá.

[Zenei karrierutak – két amerikai magyar zongoraművésznő példája – 2021/2. \(66.\)](#)

Az 1920-as évek elejének amerikai magyar rendezvényein rendre szerepelt Bíbor Olga és Kovács Lilly zongoraművész. Kisebb intenzitással ez később is előfordult, különösen Bíbor Olga számított a magyar műsorok szinte örökös fellépőjének. Olykor együtt is szerepeltek, egy késői – talán az utolsó? – közös előadásukat a floridai Hungarian Cultural Society szervezte meg 1952 áprilisában Miamiban, amelynek maguk is tagjai voltak. A mai olvasó számára azonban egyik név sem mond igazán semmit, még az amerikai magyar múlt iránt érdeklődők sem kivételek ez alól. A kortárs Vasváry Ödön sem figyelt fel rájuk, érdemi adatot nem őriz róluk gyűjteménye, leszámítva két apró utalást Bíbor Olga vonatkozásában. Ha most mégis felidézem alakjukat, nem pusztán azért teszem, mert „megérdemlik”, hogy elfeledettségük ellenére ráhelyezzük őket a Magyarországról elszármazott művészek, muzsikuskok képzeletbeli listájára, vagy besoroljuk őket – Kende Géza lelkesült szavaival élve – „a magyar zene amerikai aranykönyvébe”. Másról, többről van szó.

Homályban, töredékekben : Mit lehet tudni az amerikai magyar női lapokról? – 2021/1. (65.)

Bár az amerikai magyar sajtó történetéről a kortársak tollából készült sokféle egykori áttekintés ismeretes, és léteznek történeti feldolgozások, az amerikai magyar újságírás, illetve a lapok történetének megírása még korántsem elvégzett feladat. Újabb kutatásokra lenne szükség, hogy a sajtó jelentőségét, differenciáltságát, magyarországi kapcsolathálóját, a lapok elterjedtségét, minőségét az eddigieknél jobban és pontosabban lássuk. A szerkesztők, kiadók, az újságírók kilétéről alig rendelkezünk megbízható adatokkal, leszámítva a „hőskor” néhány főszereplőjét, illetve a nagy lapok megteremtőit, első szerkesztőit, ám még az ő esetükben sincsenek források alapján írt, a kritikai történetírás mércéjével mérhető biográfiák. A digitális források új lehetőségeket jelentenek a sajtótörténet számára is, nemcsak az ismert kiadványok tartalmi feltárása tekintetében, vagy a kevésbé számon tartott, s így módon új lelőhelyek felkutatásában, hanem annak felderítésében is, hogy kik írták a lapokat, s mi minden jelent meg egykoron, aminek sehol másutt nem maradt nyoma, mint egy-egy rövid újsághírben. A rövid életű lapokból rendszerint hírmondó sem maradt, pedig ezek marginális szerepük ellenére nem pusztán a jelentéktelen „érdekességek” sorát gazdagítaná, hanem ismeretük érdemben hozzájárulna a történeti kutatás meghatározott kérdéseinek vizsgálatához. Így például a kivándorlás, illetve az amerikai magyar múlt túlzott férfi-központúságának átértékeléséhez, lebontásához, a női perspektíva érvényre juttatásához.

A „Disznók” és a Bugaci puszta – 2020/2. (64.)

A kezdetek legendáját így idézte föl az *Amerikai Magyar Népszava* 1939 decemberében: „Harmincöt évvel ezelőtt, 1904-ben néhány jóindulatú magyar összejöött néhai Ferschman János vendéglőjében barátságos poharazásra. Hideg novemberi este volt, az egyiknek a szemei megakadtak egy didergő mezítlábos fiúcskán, aki újságokat árult. – A jóindulatú vendég szóba állt a kis fiúval és megtudta, hogy magyar, erre megvette az összes újságjait és hazaküldte őt. Hosszas gondolkodás után a jószívű ember odaszólt barátainak: »Mégis csak disznóság, hogy mi itt ilyen sok pénzt költünk szórakozásra akkor, amikor vannak szegény magyar gyermekek, akiknek ilyen hideg időben még cipőjük sincs.« A társaság többi tagjai elkomorodva, szótlanul hallgattak. Nemsokára az egyik megszólalt és azt mondja: »Igaz, eddig nem láttuk meg azokat, akiknek még annyi sincs, hogy gyermekeiket ruházzák, de magunktól nem vontunk meg semmit, de tenni kell valamit.« Így alakult meg a Disznó Asztaltársaság!”

„Itt nagyon meg kell dolgozni a pénzért, még egy magamfajta embernek is” : Jávor Pál Amerikába érkezése és első fellépései – 2020/1. (63.)

Jávor Pál és felesége, Landessman Olga 1946. október 22-én Cherbourgban szállt föl az Ile de France óceánjáróra, amely pontosan egy hét múlva érkezett meg New Yorkba. Elutazása előtt a sajtónak azt nyilatkozta, hogy nem meggazdagodni megy ki Amerikába, hanem azért, hogy pénzt gyűjtsön az éhező gyerekeknek. Egészen pontosan: „*hogy százezer dollárt hozzak haza a magyar gyerekeknek*” – miként mondta hét nappal elutazása előtt. Egy másik lapnak is hasonló értelemben beszélt szándékairól: nem a pénzhőség miatt megy – mint mondják –, hanem, mert „én a mezítláb magyar gyerekeknek akarok pénzt, eleséget hozni!” Épp megérkezőben volt Amerikába, amikor Budapesten megjelent egy terjedelmes interjú Major Tamással, a Nemzeti Színház igazgatójával. Az újságíró azzal a felütéssel kezdte írását, hogy Jávor Pál Amerikába utazott, s búcsúnyilatkozatában kijelentette: addig haza sem jön, amíg... „szóval személyi kifogásai vannak a Nemzetivel szemben”. Major hangoztatta, hogy őszintén válaszol mindenre, nem bánja, ha a „személyi kérdések” kapcsán érzékenységeket érint. A „Jávorfronton” lényegében az anyagiakat hozta fel az ellentétek okaként. Jávor – mint állította – nem volt hajlandó „majdnem ingyen, áldozatból”, „úgyszólván bablevesért” játszani, mint a Nemzeti színészeinek jó része. Inkább „elment a Csodabárt játszani a Sportcsarnokba. Azóta haragszik rám és a Nemzetire.”

Egy élet a művészi kézimunka és hímzések világában – Téchy Margit – 2019/2. (62.)

Técsy Margit, „Miss Techy”, vagyis az amerikai Margaret Techy (1896–1979) nevét ma legfőljebb néhány amerikai foltvarró blogján, mintagyűjteménye tervezőinek sorában lehet megtalálni, pedig egykor – mint látni fogjuk – meglehetősen ismert szakíró és aktív alkotó volt. Népszerűsítette ezt a műfajt is, de munkássága teljes mértékben átfogta a művészi tűmunkák minden válfaját. Személyével, munkásságával magyar vonatkozásban is érdemes lesz a jövőben bővebben foglalkozni, mert működése a magyar-amerikai művelődési kapcsolatok egy eddig nem méltatott, nem ismert területére irányíthatja a figyelmet. Ezúttal kezdetként arra vállalkozom, hogy főbb vonalaiban összefoglaljam az „első merítésben” összegyűjtött információkat életrajzával illetve tevékenységével kapcsolatban. Ehhez hasznos adalékul szolgálnak a Vasváry-gyűjteményben lévő vonatkozó dokumentumok is, amelyeket ily módon sikerül összefüggésbe helyezni s „megszóltatni”.

Arcképek, csatangolások (Magyar) Amerikában : Rácz Rónay Károly tárcái az *Amerikai Magyar Népszavában* – 2019/1. (61.)

„Az amerikai magyar történetírás elfeledett alakjáról” korábban Kórácz Mária írt összefoglaló cikket a Vasváry Collection Newsletterben (2011/2. 46.). Hogy mégse legyen teljesen „elfeledett” az értékes munkát végző történész alakja, ahhoz nagy mértékben hozzájárult Fejős Zoltán fenti, a szokott tudományos alapossággal megírt publikációja is. Feltárja az *Amerikai Magyar Népszava* 1909–1910-es számaiban megjelent Rácz Rónay-írásokat, azokat is, melyek nem azonosíthatók be első ránézésre, csak alapos kutatómunkával. Érdeemes a *Mellékletek* között is szemezgetni!

A Tokay, egy New York-i magyar legenda – 2018/2. (60.)

„...De mi is volt a Tokay, minek köszönhette népszerűségét? – Jelmondata sok mindent elárul: »Kis Magyarország a Broadway szívében«. Nézzük, mit jelentett ez a hangzatos meghatározás!” [...] – És a cikk, ígéretéhez híven, alapos betekintést nyújt az elegáns New York-i étterem fénykorába, saját és a Vasváry-gyűjteményből válogatott egyedi fotókkal is gazdagon illusztrálva a színes történetet. Feltárja az étterem történetének kevésbé ismert részleteit is, ír a kezdetekről, a tulajdonosról, a „népszerű »Rudi«-ról”, a varázslatos hangulatról, a fellépő szórakoztatóművészekről – és természetesen az ínycsiklandó kínálatba is „belekóstolhatunk”, legalábbis a csábítóan szépre tervezett étlapokat böngészve.

Schüsler Alajos, az 1928-as Kossuth-szoborállítás fő marsallja és dokumentátora – 2018/1. (59.)

„Jelentős esemény színhelye volt a New York-i Riverside Drive, ahol 1928-ban felavatták Kossuth Lajos szobrát. Az ünnepség az amerikai magyar közösségek széleskörű – bár korántsem teljes – összefogásával zajlott le, amelyen ötszáz fős óhazai küldöttség – »zarándokok« csapata – vett részt. Ez volt minden idők legnépesebb csoportos magyarországi látogatóserege Amerikában”.

Az eltelt évtizedek során sokan sokféleképp emlékeztek meg erről a nevezetes eseményről, többek között Vasváry Ödön is. Fejős Zoltán a 90. évforduló alkalmából írta ezt a cikket az esemény fő marsalljáról és fotográfusáról.

A befejezetlen mű : miről szólt volna Kende amerikai magyar történetének harmadik kötete? VNL 3. 1990/1. p. 1–3.

Kende Géza személyéről és történeti munkásságáról Vasváry Ödön is megemlékezett. A *Magyarok Amerikában* című átfogó történeti munka első két kötete 1927-ben jelent meg

az Amerikai Magyar Népszava kiadásában. Tudjuk, hogy a szerző egy további kötet kiadását is tervezte, ez azonban nem valósult meg. Későbbi alapos kutatások során előbukkantak ennek részletei, Fejős Zoltán az 1990-ig előkerült töredékeket ismerteti. (Sajnálatos visszanézni, hogy az akkor Washingtonban tervezett kiadás a mai napig sem valósult meg).

És végül, de nem utolsósorban idekíváncozik egy könyvismertetés is: *Amerikai magyar műtermi fényképezés az 1880-as évektől a második világháborúig* (Budapest : Néprajzi Múzeum, 2020). A szerző jóvoltából a Vasváry-gyűjtemény is gyarapodott egy példánnyal.

[Kórácz Mária: Amerikai magyar műtermi fényképezés az 1880-as évektől a második világháborúig. Fejős Zoltán könyve. \(Könyvismertetés\) – 2020/1. \(63.\)](#)

Még sok szép, egészségben teljes, alkotókedvben gazdag évet kívánunk!

A Vasváry Collection Newsletter szerkesztői:

Vida Andrea, Kórácz Mária, Nagy Katalin

